

SZÉNÁSI ZOLTÁN

Az Igazság elkiáltása

Babits Mihály *Csonka Magyarország* című versének kontextusairól

A magyar történelem 1918 és 1920 közötti időszakát leginkább nemzeti traumák sorozataként írhatjuk le, az első világháborús összeomlás, az Osztrák–Magyar Monarchia széthullása, az ország területének megszállása, a forradalmak kudarca, majd a trianoni békeszerződés után megvalósuló területvesztés máig értelmezői konszenzus nélküli problémahalmazként áll előttünk. Az adott történelmi periódus szereplőihöz és eseményeihez való viszonyulások alapvetően meghatározzák a közéleti megnyilvánulások történeti és politikai kontextusait. Ha ez ma igaz, akkor még inkább az volt száz évvel ezelőtt, amikor még nemcsak az akkori jelen alakulástörténetére való rálátás történelmi távlata hiányzott, de döntő kérdés volt az eseményekben való személyes érintettség és a részvétel mikéntje is.

Babits Mihály az 1918. október végi politikai fordulatot lelkesen fogadta. Az őszirozsás forradalom napjaiban Budapest utcáit járta, és a köztársaság mellett agitált. A következő hónapokban különösen fontosnak tartotta a közoktatás reformját, több alkalommal is részt vett tanárok számára tartott gyűléseken. A Tanácsköztársaság kikiáltása előtt – ahogy ez a költő több nyilatkozatából és Schöpflin Aladár visszaemlékezéséből is tudható – Lukács György és Balázs Béla megkeresték, hogy még mielőtt hatalomra jutnak, lépjen be a pártba, Babits azonban a kommunista ideológiában rejlő erőszak miatt nemet mondott. A vér nélküli hatalomátvétel és a Tanácsköztársaság első kulturális intézkedései miatt azonban Babits több írótársához hasonlóan elfogadta a bolsevikok hatalomra jutását (RÓNA 2015; 515). A Tanácsköztársaság kikiáltása után a Közokta-

tásügyi Minisztérium megbízásából másokkal együtt színházi előadások előtt a forradalmi változásokról tartott beszédet, ekkor kezdte meg korábbi kinevezése alapján az oktatást a budapesti tudományegyetemen, ugyanakkor az írói direktóriumnak és az írók szakszervezetének is tagja lett. Legkésőbb június elejére azonban végképp kiábrándult a bolsevik diktatúrából. Ady Endre özvegyének, Boncza Bertának küldött, a kritikai kiadás által 1919. június 24-e előttre datált, de feltehetően még a hónap elején kelt levelében már arról ír, hogy az ország elhagyását fontolgatja: „Én ma az írói szakszervezet ülésére megyek, (ellenforradalmárnak), és nem biztos, hogy elmegyek-e Hatvanyhoz. Komolyan foglalkozom ezzel a gondolattal, hogy lemondok az egyetemi tanárságról, s elhagyom a Tanácsköztársaság területét. A helyzetem itt napról napra változhatik, mert már igazán lehetetlennek kezdem érezni hogy tovább is szóztalan maradjak” (BABITS 2011; 409).

Nemcsak az ország, hanem Babits személyes sorsa is tragikusan alakult: 1919 augusztusa után hatályon kívül helyezték egyetemi tanári kinevezését, decemberben a Középiskolai Tanári Fegyelmi Bizottság eljárást indított ellene, 1920 februárjában kizárták a Petőfi Társaságból, márciusban megvonták tanári nyugdíját, májusban rendőri eljárás indult ellene a Tanácsköztársaság idején mutatott tevékenysége miatt. Az 1919 novemberében az újrainduló *Nyugat* folyóirat első írása Babits önigazoló esszéje, a *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* volt, mely után a politikai jobb- és baloldaltól egyaránt kemény támadásokat kapott. Ekkori csatlódottságát rögzíti egy feltehetően ekkoriban keletkezett, hagyatékban maradt rögtönzése (MTA Ms 4699. 22.).

Magyarország bordély
hol vörös
hol fehér
hol nemzetiszín
szalagokkal díszített prostituált

Ugyanakkor lényeges az is, hogy Babits nem tartozott azok közé az írók közé – mint például Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Schöpflin Aladár

vagy éppen Herczeg Ferenc –, akik szülőföldjüket veszítették el a trianoni békeszerződés aláírásával.

Mindezt azért tartom fontosnak részletezni, mivel elengedhetetlenül szükséges azoknak az írásoknak a megértéséhez, melyekben Babits közvetlenül a trianoni békére reagál. Az egyik ezek közül a Kosztolányi Dezső által szerkesztett *Vérző Magyarország* című antológiában megjelent kisprózai mű. Az antológiáról szóló előzetes híradásokban a gyűjteményt „az első irredenta könyv”-ként reklámozták, Babits *A röpülő falu* című novellája mégsem nevezhető irredenta alkotásnak, s ez elsősorban a narrációnak köszönhető. Az elbeszélő történet a „csíktábori csodáról” szól, amely szerint a román megszállás elől menekülők után repül a falujuk egy éjszakára. A novella kerettörténete szerint a fantasztikus eseményt egy fogarasi menekült meséli el az elbeszélőnek. A csodás történet hitelét azonban több részlet is megkérdőjelezi, mindenekelőtt a bortól megrészesült menekült szavahihetősége válik kérdésessé, aki egy beteg kisfiútól hallott történetként meséli el a röpülő falu esetét. A novella elbeszélője kételkedő kérdéseivel szakítja meg a történetmondást, míg a mű lezárása végképp lerombolja a „csíktábori csoda” valószerűségének illúzióját: „Hazaérve eszembe jutott megkeresni a mappán Csíktábort. Nem találtam. Egy gondolatból megkapatva a Helységnevtárt vettem elő. // Csíktábor nevű község nem létezik” (BABITS 2010; 317). A novella végére kiderül azonban az is, hogy a fantasztikus történet és a menekült saját szenvedéssel teli élettörténete között feltűnő párhuzamok vannak: édesanyja nem volt hajlandó vele együtt elhagyni Fogarast, az ő alakjában transzformálódik a csíktábori történet öregasszonya, aki annyira ragaszkodik saját házához, hogy végül a csodás éjszaka után a faluval együtt tűnik el; a menekülő kisfiú lázálmos víziójában pedig saját gyermekének elvesztését beszéli el a férfi. A „mástól hallott” történetben tehát a saját élményeit igyekszik eltávolítani önmagától, s ezáltal próbálja feldolgozni személyes traumáját. A komplex elbeszélésmódnak köszönhetően így végül a pesti környezetben idegen, erdélyi menekült pszichés megrázkódtatása kerül a novella középpontjába, a novella az elbeszélő történet „hiteltelensége” ellenére ezáltal képes közvetíteni az olvasó számára a főhős szülőföldje elvesztése felett érzett ószinte lelki megrendültségét.

Van Babitsnak egy verse is, mely szintén közvetlenül köthető a trianoni békéhez, melynek elsődleges kontextusát a húszas évek elejének magyarországi politikai és közéleté adja, s ezt a mű címe is feltűnő módon jelzi: *Csonka Magyarország*. A vers feltehetően 1923. február második felében vagy március elején keletkezett, s elsőként a *Nyugat* azévi április 1-jei lapszámában jelent meg, majd bekerült az 1925-ben kiadott *Sziget és tenger* című kötetbe. Babits nem sorolta be ugyan az 1928-ban az Athenaeumnál megjelent válogatott versek közé, de megtalálhatjuk az 1937-es *Összes versek* között. Különösen érdekes a vers kiadástörténete a létező szocializmus idején. Babits életművét a fordulat éve után hosszú ideig csend vette körül, saját művei 1948 és 1956 között nem, majd alig jelenhettek meg, s a befogadást is a korabeli politikai ideológia határozta meg. A Rozgonyi Iván által sajtó alá rendezett első gyűjteményes kötet 1961-ben látott napvilágot, ebből azonban cenzurális okokból több verset, illetve versrészletet kihagytak, melyek az utószó tanúsága szerint irredenta hangjukkal sérthették volna a szomszéd népek nemzeti érzését. Ezek közé tartozott a megcsonkítva közölt *Dal az esztergomi bazilikáról*, a *Hazám* és az *Ezerkilencszáznegyven*, valamint a teljesen kihagyott *Vásár*, *Szittál-e lassú mérgeket*, *Áldás a magyarra* és *Erdély* című versek mellett a *Csonka Magyarország* is. A következő, összegyűjtött verseket tartalmazó, Belia György által szerkesztett köteteken már nem volt ennyire erőteljes a cenzurális beavatkozás, a *Csonka Magyarország* csonkítva (a cím helyett a kezdő sort címmé emelve és egy sorának [„Erdélyben, felvidéken”] elhagyásával) megjelentetett.

A kommunista cenzúra lényegében tehát ugyanúgy értette félre Babits versét, mint azok a szélsőjobbaldali nacionalisták, akik manapság a trianoni döntés igazságtalanságának a korabeli irredenta vagy revizionista közhangulattal egybevágó kifejezését látják a versben. Nem állítom persze, hogy Babitsra ne lett volna hatással mindez, s a vers címadása és szóhasználata is tudatosan rájátszik erre, azonban – hasonlóan, mint a novella esetében – a vers retorikai megalkotottsága bonyolultabb annál, mint hogy egyértelműen és közvetlenül a neki tulajdonított irredenta érzületet fejezné ki. Pontosan érzékeli a versben rejlő érzelmi töltés kétirányúságát Cs. Szabó László, aki a Rómában szerkesztett *Katolikus Szemlében* a Rozgonyi Iván-fé-

le gyűjteményes kötetéről írt kritikájában megjegyzi: „*Csonka Magyarország* a nemzet testével érző középneemesi vér felhorkanása Babitsban a nemzet-test feldarabolása idején. De a versnek volt egy másik, zaklató gerjesztője is, ami rögtön kivethető a hang már-már siklító élességéből. Néhány verséért meghurcolták Babitsot, mint pacifistát, az első világháború alatt. Ez a vers önnön keserű igazolásául, igazságának a vindikálására szakadt ki kebléből éppen meghurcolói ellen, akik – vele ellentétben – a vérözön idején hittek az erőszak perdöntő jogában s nem gondolták, hogy a háborús vezérevel rombolva visszahárulhat még a hazára” (CS. SZABÓ 1962; 151).

Ahhoz, hogy pontosan lássuk Babits viszonyát Magyarország világháború utáni szétदारabolásához, vissza kell lépnünk – ha nem is a középneemesi gyökerekig, de – 1919-be. Ez év februárjában az *Új Világ* című lapban megjelent Babits *Az igazi haza* című írása, melyben Vörösmarty *Szózata* kapcsán fejt ki saját nemzetfogalmát. A területális elven meghatározott, a történelmi Magyarország területi egységének ideáját abszolút értékcentrumként meghatározó hazafogalommal szembe Babits a korábbi írásaiban is többször kifejtett kulturális nemzet koncepcióját állítja. Esszéjének jelentősége, hogy kívül tud helyezkedni a nacionalista nézőpontra, és az „Emberiség” egyetemes horizontján vizsgálja meg a korabeli történéseket, ebből a perspektívából képes elfogadni akár még a nemzet pusztulását is, és megnevezi a felelősöket: „Mert az Emberiség előbbre való, mint a nemzet! És talán jobb is, hogy pusztuljanak a nemzetek, amelynek nevében halomra ölték a szent Emberiséget, kínozták és keresztre feszítették az Isten képmását. // Legyünk férfiak, lássunk és mondjunk ki mindent szabadon! Nem a hazafiságra tanít bennünket az idő! Emberiségre tanít! A Haza nevével rútul visszaéltek. Jelszónak használták a gyilkolásra, babonának, mely a bűnöket takarta, szájtömő kócnak, a szabad szó ellen” (BABITS 1996; 321–322). Babits kijelentéséből – melyet később az ellene folyó eljárások során vádként idéztek (JANKOVICS 2001) – még érződik az őszirózsás forradalom új világot teremteni vágyó eufóriája. A Tanácsköztársaság bukása után a nemzethez való viszonyát ugyan a *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* című esszéjében újrhangolta, azonban nem állt a keresztény nemzeti oldalra (miként Szabó Dezső vagy Kosztolányi), az az ellentét tehát, mely a háború alatti és utáni nacionalistákkal szemebállítot-

ta őt, nem szűnt meg. A költő véleménye az őt támadókról egészen lesújtó, kirekeszti őket saját kulturális nemzetfogalmából is: „Vajon mosakodik a rágalmazók, ordítók előtt? Az ostobáknak vall, ennek a léha csöcselékek? Megalázkodik a kultúrátlanokkal? ... – Mit törődik velük? Avagy ők a nemzet? (Él-e a nemzet ott, ahol nem él emlék és kultúra?) Ő a nemzetnek vall: annak az ötnék, hogyha öt van, akiben elég erős volt az Emlékek lángja, hogy nem borította el a nagy Zivatar! – akiben él még az Arany, az Ady magyarsága!” (BABITS 1919; 919). Mindez nemcsak személyes viszonyulások kérdése, Babits számára az átélt történelmi eseményeknek komoly konzekvenciái vannak a nyelvre vonatkozóan is, amennyiben a politikai propaganda által bizonyos szavak (haza, szabadság, eszme stb.) váltak számára hiteltelenné, a régi nyelv elutasításáról tanúskodik az esszé egyik be-
tétverse, a később *Szittál-e lassú mérgeket?* címen kötetbe rendezett vers is. Babits a hazaárulás vádjával szemben a hazához való kötődésének és a kulturális közösségként értett nemzethez való kötöttségének megvallásakor is megidézi a *Szózat* sorait („Itt élned, halnod kell!”), majd a következő év áprilisában feltehetően már a béketárgyalásokról érkező hírek hatására megírja *A könnytelenek könnyei* című Vörösmarty *Szózatára* rájátszó versét, mely viszont már a tanúságtétel szükségességét fogalmazza meg:

Kígyók közt, marva, fájva, halld,
a költő éneke
s sziszegve rokkant ajkamon,
óh népek nemzete,

egy ezredévből, nagy világ!
riadva, földadog –
Hazámnak hangja, gyenge bár,
de néma nem vagyok.

Babitsot a háború alatt elsőként 1915 októberében a kormányhű *Budapesti Hírlap* szerkesztője, Rákosi Jenő támadta meg a *Játszottam a kezével* című versének záró sorai miatt, Rákosi sajtókampányának következtében a költő elveszítette tanári állását. A következő esetre 1917 tavaszán került sor,

amikor a *Fortissimó*nak tulajdonított istenkáromlás miatt a *Nyugat* március 1-jei számát az ügyészség elkobozta, a költő ellen pedig eljárást indítottak. A *Nyugat* néhány nap múlva megjelenhetett, s egy idő után az eljárás is megszűntették, a *Fortissimo* magyarul azonban ezt követően csak a háború után jelenhetett meg. Később *Az igazi haza* című esszé miatt is támadás érte Babitsot a jobboldali radikalizmus részéről, Lendvai István számára Babits nemzetkonceptiója teljességgel elfogadhatatlan volt. Lendvai – aki a háború alatt néhány verset és esszét a *Nyugat*ban is publikált, és 1918 ősze előtt osztozott a költővel háborúellenességében – a *Szózat*ról írt cikke, majd a *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* megjelenése után publicisztikáiban keményen támadta Babitsot, s elképzelhető, hogy az 1920. májusi eljárás is az ő feljelentésére indult (JANKOVICS 2001; 186). Ekkor Babits ellen vádként felhozták az *Igazi haza* című cikkét is, feltehetően erre reagált egy határozatban maradt fogalmazványban (OSZK Fond III/1969. 92.). A rövid vers ugyanazt az értékszemléletet tükrözi, mint az egy évvel korábban közölt esszé; a föld azáltal képez értéket, amennyiben „átlelkesül”, a közös kulturális és történelmi emlékek, a közös szenvedés által átlényegül:

A földben lélek él. Ezer
léleknek üledéke. Táncos
talpaknak érintése, gyász
könnye és munka izzadása, holtak
vére és csontja – Különös
anyag a föld, ó magyar – E kis
rög őseidnek egy darabja.

Ugyanez a szemléletmód figyelhető meg a *Csonka Magyarország* első szakaszában is, ez esetben azonban az *igazsággal való átjártság* lényegíti át az anyagot: „ott borzad az lgazság a kövekben! ott ég a hegyekben! árad a vizekben!”

A *Csonka Magyarország* felütésében a versbeszélő megszólalásának pozícióját meghatározó tényezővé válik a megszólítottaktól való elkülönülés gesztusa („Bár lenne a hangom tiszta és éles, mint intő csengőké! A tiétek / zavaros, mint mocsarak habja!). Lényegesnek tűnhet tehát annak

eldöntése, hogy kik a vers megszólítottjai, akiknek a hangja „zavaros, mint a mocsár habja”? De eldönthető-e ez egyértelműen? Annyi bizonyos, hogy nem az ország feldarabolásáért felelőssé tett külső hatalmak (antant, szomszéd országok), hanem (mind)azok, akik az országo(ka)t belevitték a háborúba: „ti leborultatok az Ércbálvány előtt! / döntsön az erőszak!” Az én–ti markáns szembenállása előhívja azokat a biografikus mozzanatokat, melyeket Babits élettörténetéből fentebb felidéztem. A lírai alany megnyilatkozása azonban nem a múltra, hanem a jelenre irányul, címzettje 1923-ban tehát elsősorban az a jobboldali radikális és konzervatív elit, mely a trianoni béke revízióját, Magyarország területi egységének visszaállítását tűzte ki legfőbb politikai célul, ez azonban – s ezzel a kortársak is tisztában voltak – kizárólag egy újabb háború útján valósulhat meg: „Mindenkí, aki a revízió mellett nyilatkozott, hangoztatta, hogy a határváltozásoknak békés úton, békés eszközökkel kell megvalósulniuk. Néhány álmódó értelmiségin kívül valószínűleg senki sem hitte azonban, hogy ez így is lesz. Azt, hogy lesz-e új háború – bár az egész kort sokan csak egy hosszúra nyúlt fegyverszünetnek tartották –, nem lehetett teljes biztonsággal előre látni. Azt azonban, hogy a békés céloknak csakis az erő adhat kellő nyomatókat, minden reálpolitikus tudta” (ROMSICS 2010; 239).

Véleményem szerint ennél pontosabban nem lehet és nem is érdemes a megszólítottak kilétét konkretizálni, de a *Csonka Magyarország* keletkezésének életrajzi kontextusához hozzátartozik, hogy 1922–23-ban – tehát a vers keletkezésének idején – a Klebelsberg Kuno kultuszminiszter kezdeményezésére, kimondottan a *Nyugat* nemzeti konzervatív ellenlapjaként indított *Napkelet* számára a főszerkesztő, Tormay Cécile igyekezett megnyerni munkatársnak Babitsot is. Ebben az időszakban kifejezetten baráti viszony volt közöttük, ennek bizonyítéka ekkori levelezésük is. Nem sokkal a *Csonka Magyarország* című vers megjelenése után, 1923. április 9-én kelt levelében írja Tormay Babitsnak:

Kedves Babits,

Legutóbbi beszélgetésünk rokonszenves impressióitól, a napok mulásával mindinkább elkülönül két kijelentése, melyre, belső nyugtalanságom kényszerít, hogy visszatérjek.

Az egyik, – bizonyosan emlékezik rá, – szomorúsággal vegyes megdöbbenést, a másik súlyos aggodalmat váltott ki belőlem.

A Károlyi-forradalom utolsó napjaiban megjelent „Szózat” cikkére térünk volt át, mikor a kérdéssel kapcsolatban megjegyezte, hogy ma ugyanazt írná meg de nem ugyanúgy.

[...]

Sokat tépelődtem azóta, talán nem jól értelmezem szavait, talán más-ként gondolta mindezt? Igen kérem, írja meg nekem, milyen okok készítetik arra, hogy az időadta távlat, a nemzettragédia minden kínja, a rettentő országomlás daczára melyet elsősorban épen az idézett ránk, hogy a destruált magyarság hazája földjét sem szeretni, sem megvédeni nem tudta, – még mindég fenntartja akkori véleményét? [...]

Kérem nyugtasson meg felfogását illetőleg, amennyiben az módjában áll.

Szíves válaszát igen várja

Tormay Cécile

Tormay leveléből (BABITS 2014; 299–300) kiderül, hogy Babitsot továbbra is foglalkoztatta a kulturális nemzetfogalom kérdése, és 1923-ra sem változtatott az 1919. februári álláspontján, alighanem ez a nézetkülönbség is meghatározó oka lehetett annak, hogy Babits nem lett a *Napkelet* munkatársa, s egyetlen írást sem adott a lapnak (vö. SIPOS 2011; 118–120).

De miről is szól a *Csonka Magyarország* című vers? Az Igazság kimondásának jogáról. De mi is ez a nagybetűvel írt Igazság? Kinek az igazsága? Ez talán még nehezebben konkretizálható, mint a megszólítottak kiléte, bár szinte magától adódik a válasz: Magyarország igazságáról van szó, a trianoni békediktátummal elszenvedett igazságtalanság jóvátételéről. Ez azt feltételezné, hogy a versbeszélő azonosul a két világháború közötti revíziós külpolitikai célkitűzéssel, mely Magyarország diplomáciai elszigeteltségének oldódása után a háborút lezáró békék felülvizsgálásával kapcsolatban a nagyhatalmak meggyőzésére törekedett. Ennek a törekvésnek lesz máig élő jelszava az „Igazságot Magyarországnak!”, pontosabban: hogy az is megértse, akinek szól: „Justice for Hungary!”. Talán csak véletlen egybeesés, és valószínű, hogy Babits nem tudott róla, de a vers keletkezésének idején az amerikai magyarok memorandumot küld-

tek az Egyesült Államok szenátusának „Justice for Hungary!” címen, melyet 1923. március 30-án La Follett szenátor nyújtott be a törvényhozó testületnek – ahogy arról a *Szózat* című napilap 1923. május 13-i száma is beszámol –, mely az európai béke megőrzése érdekében elengedhetetlennek tartotta Magyarország régi határainak visszaállítását. Babits aligha az így értett „Igazság” elkiáltásának jogát követeli magának.

A vers első szakaszában két jól ismert ószövetségi képpel találkozunk, az egyik az „Ércbálvány”, a másik pedig Jerikó városának elfoglalása. Érdeemes megfontolni, hogy a két kép mögött álló bibliai történetek mennyiben bírnak magyarázó erővel. Jerikó városának a Józsué vezette zsidók általi csodás elfoglalását – amikor a város falai a papok kúrtszavára leomlottak – azonosítani a trianoni határok megsemmisítésével több szempontból is problematikus. E szerint az analógia szerint ugyanis Jerikó, az elátkozott város felelne meg Magyarországnak, a zsidó honfoglalás pedig az elcsatolt területek visszavételének, s ebben benne foglaltatik a város elfoglalása után az átok beteljesedése, azaz az erőszak is: „A nép nyomban megrohanta a várost – ki-ki ahol éppen volt –, és bevették. Betöltötték az átkot mindenkin, aki a városban csak volt, férfín és nőn, fiatalon és öregen, az ökörig, juhig és számarig, a kardnak élével” (Józs 6,20–21.). A fentebbiek értelmében nem kell részletesen magyarázni, hogy ez mennyire távol állt a költőtől, akár csak implicit jelentésként is. A Babits-vers utalása, véleményem szerint, nem hozza játékba a teljes ószövetségi történetet, pusztán a (költői) szó valóságalkító erejébe vetett hit fogalmazódik meg ezáltal a kép által, a „Jerikó trombitája” hasonló szimbólum, mint a három évvel később keletkezett *Cigány a siralomházban* jól ismert önjellemző sorai a vers keletkezéséről: „Úgy született később az ajkamon, / mint a trombitahang, mint a trombitahang / katonák szomjas, cserepes ajkain.” Mindez azért is fontos, mert a *Csonka Magyarországnak* a lírai én elkülönülése a vele szemben álló megszólítottaktól éppen a megszólalás módja és minősége alapján történik.

Hasonló a helyzet az „Ércbálvány” ószövetségi utalásának az értelmezésével is. Ez esetben azonban még az is kérdés, hogy pontosan melyik bibliai szöveghelyet, mennyiben és hogyan hívja elő a Babits-vers többször ismételt egyszavas utalása. Az ószövetségben több helyen is

előfordul az „ércbálvány” kifejezés, legismertebb példa a mózesi történet az aranyborjúról (2 Móz 32), de a *Csonka Magyarország* szempontjából releváns lehet a *Dániel* könyvében szereplő példázat is a Nebukadnezár király álmában látott arany-, ezüst-, bronz-, vas- és agyagszoborról, mely a próféta megfejtése szerint a nagy babiloni uralkodó után következő, egymást váltó birodalmakat jelenti, melyek közül az utolsó az Isten országa lesz, mely mindörökké fennáll majd (vö. CSÁBI 2014; 37–40). Bár ebben a történetben nincs szó bálványimádásról (szemben a *Dániel* könyvében [Dán 3-ban] elbeszéltekkel), mégis elfogadhatjuk, hogy ez a bibliai intertextus belejátszik a Babits-vers „Ércbálvány”-ának értelmezésébe. Megalapozottabbnak vélem azonban azt az interpretációt, mely az utalásban pusztán az ember által alkotott istent, a téves idea megjelenítését feltételezi. A babitsi „Ércbálvány” ugyanis a versbeszélő által kimondani akart „Igazság” ellenfogalma a versben, amennyiben az előbbi az e világi hamis bálvány, míg utóbbi az idő és a történelem fölött örökké és változatlanul létező végső instancia, melyre az autentikus (költői) beszédnek irányulnia kell. Erre az én–ti relációban elrendezett oppozícióra épülnek a vers további ellentétpárjai.

Túl az ismert magyar és világtörténelmi kontextuson, nem tudom, milyen konkrét életrajzi vagy történelmi esemény állhat a *Csonka Magyarország* című vers megszületésének hátterében, de azt gondolom, sem a megszólítottak kiléte, sem a nagybetűvel írt „Igazság” mibenléte pontosabban nem határozható meg. A versbeszélő végül nem mondja ki az „Igazságot”, mint tette hét évvel korábban a béke kimondásának vágyát megéneklő, hasonlóan expresszív *Húsvét előtt* lírai énje. Annak ellenére tehát, hogy a vers keletkezésének történeti kontextusa ezt az értelmezést diktálná, Babits végül is nem követel igazságot a megalázott magyar nemzetnek (vö. SÁRKÖZY 2014; 183). A *Csonka Magyarország* harmadik szakaszában természetesen benne van a szétszakított ország fájdalma, de legalább annyira beleérezhető ebbe a szétszakíthatatlanság, az összetartozás élménye is:

Ti eldobtátok a trombitát
de a trombita zeng tovább,
zeng, nem a ti kezetekben,
hanem a vízben, a hegyekben,
Erdélyben, felvidéken,
az égen,
s bennem!

A vers zárata a korábbiaknál is talányosabb: „Én sohase mondtam: »Dönt majd az erőszak!« – most mondhatom: / »Nem! Nem!«” Vajon mire vonatkozik ez a dupla tagadás. Minden bizonnyal a jól ismert irredenta jelmondat megcsonkítása ez, Babits ugyanis elhagyja az országcsonkításra kimondott tagadás erős elszántságát kifejező időhatározót, s ezáltal a nyelvi gesztus által is jelzi az elkülönülését mindazoktól, akik ezt politikai jelszóként használják. Talán nem lenne túlzás ez esetben iróniát is feltételezni a babitsi megszólalás mögött, csakúgy mint a nyitó sorban megfogalmazott vágy („Bár lenne a hangom tiszta és éles, mint intó csengőké!”) és a versnyelv erős expresszivitása közötti nyilvánvaló ellentétben. A *Csonka Magyarország* nem tartozik Babits legtöbbet értelmezett művei közé, s ez aligha véletlen. A vers ugyanis nem tartozik a költő legjobb alkotásai közé, habár hangneme és nyelvezete nagy háborúellenes költeményeit, a *Húsvét előtt* és a *Fortissimót* idézi, és ezen túl előremutató poétikai jegyei is vannak. Ahogy a költő monográfusa, Rába György összefoglalja: „Aki »elmarad«, antidemokratikus államgépezet hatalmával fordul szembe, s ahogy a környező társadalom visszasságait saját életében érzékeli, az ágostoni-kantiánus eszményi erkölcsöt úgy véli mindinkább a közelmúlt társadalmá legalábbis virtuális társadalmi valóságának. A költő *Csonka-Magyarországa* is ezért hadakozik kétfelé: a határszűkítő békeszerződések, valamint az uralkodó államrend ellen, melyet az erkölcsi igazságnak hátat fordító háborús hatalom folytatásának fog föl. Ez a verse annyira expresszionisztikusan veti el a kötött ritmustervet, szabályos mondatfűzést és lesz szintaktikai jegyekben az önkívület kifejezése, hogy [...] igazi avantgarde »kiáltás«, és előfutára különösen az évtized második felében a forma expresszivitásával zaklatott világképről, háborgatott

eszményekről megszorodva hírt adó verseinek” (RÁBA 1983; 206–207). Ugyanakkor a *Csonka Magyarország* költői megszólalása mögött már az az értelmiségi szerepfelfogás áll, melyet majd a Julien Benda-könyvről írt nevezetes recenziójában fejt ki. Babits szerint az írástudó feladata, hogy minden időben rámutasson az Igazságra: „Az »áruló« írástudó tehát nem avval lesz árulóvá, ha lába nem megy egyenesen a Csillag felé, melyre ujjá mutat. Az árulást akkor követi el, ha nem is mutat többé a csillagra. Lépteit magánügyek; de szavaiért és útjelzéséért felelős a világnak, melynek kalauzává szegődött” (BABITS 1978; 216). Ez a metafizikai horizontú, de a társadalmi felelősségvállalásra nyitott morál a *Csonka Magyarország* című vers erőteljes költői megnyilatkozásának az alapja is.

KIADÁSOK

- BABITS Mihály (1919): Magyar költő kilencszáztizenkilencben. *Nyugat*, 14–15, 911–929.
- BABITS Mihály (1978): Az írástudók árulása. In BELIA György (szerk.): *Esszék, tanulmányok* (2. kötet). Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 207–234.
- BABITS Mihály (1996): Az igazi haza. In TÉGLÁS János (szerk.): *A vádolt: Babits Mihály: Dokumentumok, 1915–1920*. Universitas Kiadó, Budapest, 320–324.
- BABITS Mihály (2010): A röpülő falu. In *Babits Mihály Kisprózai alkotásai* (sajtó alá rendezte NÉMEDINÉ KISS Adrien, SZÁNTÓ Gábor András). Argumentum Kiadó, Budapest, 306–317.
- BABITS Mihály (2011): *Babits Mihály levelezése, 1918–1919* (sajtó alá rendezte SIPOS Lajos). Argumentum Kiadó, Budapest
- BABITS Mihály (2014): *Babits Mihály levelezése, 1921–1923* (sajtó alá rendezte SZŐKE Mária; a jegyzeteket írta SIPOS Lajos). Argumentum Kiadó, Budapest

IRODALOM

- CSÁBI Domonkos (2014): *Babits Mihály 1925–1927: Pályarajz* [Doktori disszertáció]. PPKE BTK, Budapest
- CS. SZABÓ László (1962): A megcsonkított Babits. *Katolikus Szemle*, 2, 150–154.
- JANKOVICS József (2001): Babits Mihály fegyelmi büntetésének revíziós eljárása ismeretlen dokumentumok tükrében. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1–2, 183–213.
- RÁBA György (1983): *Babits Mihály*. Gondolat Kiadó, Budapest
- ROMSICS Ignác (2010): *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest
- RÓNA Judit (2015): *Nap nap után: Babits Mihály életének kronológiája: 1915–1920* (1–2. kötet). Balassi Kiadó, Budapest
- SÁRKÖZY Péter (2014): Olasz–magyar, két jó barát... *Hitel*, 2, 175–184.
- SIPOS Lajos (2011): Válaszlehetőségek az irodalmi és társadalmi modernizáció kérdésére: A Napkelet és a Magyar Szemle. In FINTA Gábor–HORVÁTH Zsuzsa–SIPOS Lajos–SZÉNÁSI Zoltán (szerk.): *A Nyugat párbeszédei: A magyar irodalmi modernizáció kérdései*. Argumentum Kiadó, Budapest, 114–133.